

Самійло Кошич - козак-легенда

Усе почалося того дня в густих самарських лісах. Юний козак вів свій танок у центрі трав'яного озера, вправляючись із шаблею. Його зброя з неймовірною швидкістю вимальовувала в повітрі складні фігури. Уже тоді він окреслив лезом шаблі власну долю. Ще не знаючи, що стане козаком-легендою, здобуде безліч перемог, здійснить перші морські походи проти Кримського ханства та Османської імперії, відбудує Січ... І закохається до нестями, загубившись у власних почуттях...

А наразі сонце грало на шаблі молодого Кошича. Незабаром світ дізнається про нього як про славнозвісного Самійла Кішку.

Дмитро Воронсѣкнї

Самїло
КОШНЧ
КОЗАК-ЛЕГЕНДА

Саміло
КОШНІЧ
КОЗАК-ЛЕГЕНДА

ДМИТРО ВОРОНЕСЬКИЙ

Саміло
КОШНІЧ
КОЗАК-ЛЕГЕНДА

Роман

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2020

ISBN 978-617-12-8304-6 (epub)

Жодну з частин даного видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Дизайнер обкладинки Іван Дубровський

Електронна версія створена за виданням:

Воронський Д.

В75 Самійло Кошич — козак-легенда : роман / Дмитро Воронський. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. — 288 с.

ISBN 978-617-12-8109-7

Усе почалося того дня в густих самарських лісах. Юний козак вів свій танок у центрі трав'яного озера, вправляючись із шаблею. Його зброя з неймовірною швидкістю вимальовувала в повітрі складні фігури. Уже тоді він окреслив лезом шаблі власну долю, ще не знаючи, що стане козаком-легендою, здобуде безліч перемог, здійснить перші морські походи проти Кримського ханства та Османської імперії, відбудує Січ... І закохається до нестями, загубившись у власних почуттях... А наразі сонце грало на шаблі молодого Кошича. Незабаром світ дізнається про нього як про славнозвісного Самійла Кішку.

УДК 821.161.2

© Воронський Д. О., 2020

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2020

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2020

Передмова

Вітаю, шановні читачі. Пропоную вашій увазі мій другий історичний роман про козацьку добу України.

Ще працюючи над першим романом «Козак Байда, або Хортицька Січ», я задумав написати твір, у якому б ішлося про життя та діяльність видатного очільника дніпровського козацтва Самійла Кошича (Кішки).

На жаль, у сучасній Україні письменники й частина істориків чомусь обходять тему дніпровського козацтва XVI ст., ігнорують та навіть замовчують факт існування Кошича, хоч він є історичною особою.

Відома така думка, що в радянський період існувала негласна заборона щодо написання художніх творів про раннє козацтво та його ватажків, комуністам украї не подобалися історичні факти про те, що цими організаторами були князі й шляхта. Особливо за радянських часів применшували роль князя Дмитра Вишневецького (Байди) та Самійла Кішки у творенні козацького стану. Діяльність Байди та інших керманічів козацтва вцент руйнувала теорію Маркса про класову боротьбу, згідно з якою люди із різних соціальних верств повинні ворогувати між собою.

Отож роман «Самійло Кошич...» можна назвати одним із перших творів в українській літературі, в якому зроблено спробу змалювати остаточну консолідацію дніпровського козацтва у військово-суспільну організацію — Військо Запорозьке, описати заснування Томаківської Січі, показати життя та діяльність напівзабутого Самійла Кішки.

Прикрий факт, але від XVI—XVII ст. залишилося не так багато письмових документів з історії запорозького козацтва, проте, на превелике щастя, уцілів героїчний епос українського народу, через який золотою ниткою проходить пам'ять про козацтво. Деякі дослідники, на жаль, ігнорують усну народну творчість про минулі часи, хоча багато видатних учених-істориків, як-от Робін Коллінгвуд, Марк Блок, Джон Тош, Люсьєн Февр, вважали, що усна народна творчість також є джерелом історичної інформації.

Відомий український учений-філолог Григорій Нудьга писав, що героїчний епос — це «творче обличчя народу, вияв духовності та

зрілості його духовного життя, ознака того важливого етапу розвитку, який називають самосвідомістю, розумінням свого місця в світовій історії...»

Створюючи цей роман, я спробував звести в єдине ціле найновіші наукові відомості з історії українського козацтва та героїчний епос нашого народу — а отже, оживити історичний дух XVI ст. У книжці я використовував думи й пісні, як наприклад: «Козак Голота», «Невольницький плач», «Отаман Матяш Старий», «Самійло Кішка» та деякі інші.

А людям, які чомусь вважають, що українців не існувало в минулому, і повторюють ахінею певних російських «дослідників» про те, буцімто українці та українська мова були штучно вигадані в кінці XIX чи на початку XX ст., хочу дещо нагадати. Славетні історики й філологи, як-от Михайло Грушевський, Євген Наконечний, Григорій Півторак, Леонід Залізняк, обґрунтовано доводять, що український етнос уже в першому тисячолітті нашої ери виокремлюється з масиву слов'янських племен і в XII — XIII ст. українці формуються як самобутній народ — із власною мовою, менталітетом, культурою та етнічною територією.

Найдревніші епізодичні написи українською мовою були зроблені в XI — XIII ст. Наприклад, «Коваль Людота» — напис на мечі XI ст., знайденому поблизу Миргорода Полтавської області. Також зберігся напис на стіні Софійського Собору в Києві (XI — XIII ст.): «Господи поможи рабу своєму Петрові». «Четья-Мінея» (житіє святих) 1489 року — це, за словами члена-кореспондента НАН України Василя Німчука, «найдавніший збережений і точно датований переклад конфенсійних текстів українською мовою». Перший повний переклад Біблії українською мовою — Пересопницьке Євангеліє 1550-х років. Найдавніший запис української пісні, який дійшов до нашої доби, датується 1571 роком — «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш» у граматиці Яна Благослава. Одні з перших відомих нині драматичних творів живою українською мовою — інтермедії Якуба Гаватовича «Кіт у мішку» та «Найкращий сон», які побачили світ у 1619 році.

Сучасні дослідження переконливо доводять, що українська — одна з найдавніших слов'янських мов і максимально близька до мови давніх мешканців Київської Русі. Запорозькі козаки спілкувались українською

мовою і були складовою частиною українського народу XVI—XVIII ст., про що свідчить велика кількість документальних джерел.

Маю надію, що цей роман приверне увагу митців та дослідників до історії раннього козацтва й до діяльності Самійла Кішки. Прикро, але на березень 2020 року в Україні немає жодного пам'ятника цьому герою козацьких часів. Сподіваюся, що в майбутньому пам'ять про славного сина українського народу буде увіковічена в монументальній скульптурі.

Висловлюю щиру подяку за допомогу в створенні роману Катерині Коркач-Валієвій.

Розділ I

Отаман Матяш Старий

Жовтогаряче весняне сонце, схилиючись до обрію, пестило теплими променями густі самарські ліси. М'яке світло пробивалося крізь молоде листя на широку галявину, вкриту яскраво-зеленою травою. Дужий вітер хвилював пружні стебла — створював короткі хвилі, що марно намагалися збити з ніг молодого козака, який у центрі трав'яного озера вправлявся з шаблею.

Козак був худорлявий, середній на зріст, з тонкими рисами обличчя, над короткими руськими вусами воїна плавно здіймався ніс із ледь помітною горбинкою. Одягнений був у вузькі темно-сині штани та білу сорочку. Карі очі чоловіка незмигнуто, зосереджено дивилися перед себе, так що здавалося, ніби козак нічого довкола не бачить, повністю віддавшись складному фехтуванню. Шабля воїна з неймовірною швидкістю вимальовувала в повітрі складні фігури, що сплітали прийоми захисту й нападу в єдиний хитрий візерунок. Фехтувальником був Самійло Кошич, що мав прізвисько Кішка.

Серце потужно калатало в грудях Самійла, м'язи тіла горіли вогнем, лице козака розпашілося, розчервонілося. Хоча Кошич швидко орудував шаблею, проте він був собою невдоволений. Перед його внутрішнім зором знов і знов поставав бій між Дмитром Вишневецьким та Мергеном на крижаному березі Дніпра. Зброя в руках Байди та ординця літала з такою неймовірною швидкістю, що Самійло не міг зрозуміти, де закінчувався один випад і починався інший. Останнього удару Вишневецького, яким було навпіл розрубано Мергена, Кішка все ще ніяк не міг опанувати. Байда тільки-но зустрівся лезом своєї шаблі з ятаганом ворога — аж раптом око не встигло змигнути, як лезо княжої шаблі вже стирчить із пупа татарина, тіло Мергена розчахується від плеча на дві половини й падає у вогонь.

«От би мені навчитись битися так майстерно, як Байда!» — гарячково думав Самійло й, напружившись, розпочав нову комбінацію ударів. Але козак вправлявся з шаблею вже довгий час, і його сили танули, як сніг на сонці. Зробивши останній випад, Самійло опустився на одне коліно, тяжко віддихуючись.

— Господи, поможи! Ніколи мені не стати таким, як Байда! — з жалем промовив козак.

Уже кілька хвилин за цими шабельними вправами спостерігав з-поза дерев широкочолоий чоловік міцної статури. Його чуприна та вуса, колись смоляно-чорні, тепер були густо вкриті сріблястою павутиною сивини. Старий козак, злегка примруживши очі, проникливо дивився на молодого і, аж коли Кошич зупинився на перепочинок, вийшов на галявину.

Самійло почув шурхіт і миттю скочив на ноги, приготувавшись до бою.

— О, Матяше, це ти, — полегшено зітхнув Кішка. — А я вже подумав, що то на мене бусурмани хочуть напасти.

— Ти дуже добре фехтуєш шаблею, — усміхнувся Матяш Старий. — На мить мені здалося, що я бачу перед собою самого Байду.

— Е-е! — опустил очі Самійло. — На жаль, мені далеко до гетьмана. Якби не поміч Скалозуба, хай Бог упокоїть його душу, — Кішка осінив себе хрестом, — мене легко вбив би той чорт Мерген.

— Ти себе недооцінюєш, Самійле, — мовив Матяш. — Ще трохи — і ти опануєш шаблю не гірше за Вишневецького.

— Твої слова та Богу у вуха, — усміхнувся Кошич, вкладаючи шаблю в піхви, але враз його обличчя стало серйозним, усмішка щезла з вуст. — Скажи мені, Матяше, чи живий іще Байда?

Старий козак із сумом похитав головою.

— Після того як турки в Молдові захопили князя в полон, про нього нічого не відомо. Та я маю надію, що багаті родичі Вишневецького викуплять його з бусурманської неволі.

Самійло підійшов ближче до Старого.

— А ще скажи мені, Матяше... Пішов такий поголос, начебто Байда потурчився, прийняв мусульманство. Це може бути правдою?

— Який йолоп розповів тобі цю дурню?! — Старий стиснув кулаки.

— Один п'яний москаль у шинку два тижні тому казав про це Харкові.

— Тю, знайшов кого слухати! — Матяш сплюнув на землю. — Я скорше повірю, що Байда відтяв і з'їв свою руку, ніж потурчився.

— Я теж так вважаю, — усміхнувся Самійло. — Харко теж не повірив москалеві й набив йому пику за ці слова.

— То так і треба цьому брехунові. — Старий звернув погляд на сонце. — А бодай мене грім побив! Я й забув, що хотів тебе покликати до табору.

Кішка клацнув язиком і підняв із трави свиту й шапку.

— Ох, я геть забув, що мені треба було хмизу назбирати, так захопився шаблею.

Самійло з допомогою Матяша швидко зібрав купу хмизу. Обидва козаки заглибилися малопомітною стежкою в ліс і скоро опинилися в чималому байраці, порослому рідколіссям. Один кінець яру спускався до ріки Самари, а другий виходив у чисте поле. В полі коло байраку паслися неосідлані козацькі коні.

У центрі яру весело палахкотіло велике багаття, біля якого сиділо шестеро козаків. З-поміж них виділявся високий чоловік у синьому жупані — Яцько Рябовіл. Він був отаманом цієї ватаги, а своє прізвисько дістав через булькаті очі та велику темно-червону пляму на лівій щоці. Поряд із Яцьком сидів Панько Тельбух. Облизуючи нижню губу, він одну руку тримав на чималому круглому животі, а другою мішав у великому казані куліш, що булькав над вогнем. Коло Панька сидів чорновусий Яким Вовк і дивився на вогонь важким похмурим поглядом. Поруч із Вовком весело сміявся круглоголовий Іван Вухо. Від природи він мав великі вуха й веселу вдачу. Вухо щось розповідав сусідові Трохимові Чорному, худорлявому чорнявому козакові з маленькими вусами. До Іванової оповіді прислухався Кіндрат Салохвіст, дебелий козак із м'ясистим носом та вічно масними вусами, рідний брат Трохима.

Неподалік ріс кряжистий дуб, біля якого сидів по-турецьки молодий козак Пилип Кобзар. Він тримав у руках кобзу й, мрійливо дивлячись великими очима на захід сонця, перебирав тонкими пальцями струни, немовби складаючи нову мелодію. Поряд із Пилипом сидів його побратим Юхим Чубенко, прозваний так козаками за постійно розкуйовджену чуприну, й, тихо наспівуючи, вирізував кривим ножом ложку з дерев'яного цурпалка.

Ближче до річки широколиций, гостроносий козак Харко Лютий сидів на рачках і старанно дмухав на купу хмизу, намагаючись розвести ще одне багаття. Харко мав лиху вдачу й любляв пересипати свою мову лайкою, за що й дістав від козаків своє

прізвище. Харкові допомагав високий кремезний юнак — Семен Турбай. Біля хмизу також стояв плечистий козак Марко Рудий, тримаючи в руці палаючу гілку. Марко мав молочно-біле овальне лице й руде волосся. Його довгі вуса та оселедець у променях сонця переливалися мідним блиском.

Із купи хмизу вже кілька хвилин валував стовп диму, але вогню не було. Ковтнувши диму, Харко зайшовся кашлем:

— Кхи-кахи! От чортова мати, аж у носі пече, ніби мене там чорти вилами штрикають! — Лютий покрутив головою. — Де ж ти, бовдуре, такого вологого хмизу набрав!?

— Це річковий ліс, тут увесь вітролом вологий, — виправдовувався Семен.

— Може, докинути в хмиз пороху для розпалювання? — запропонував Марко.

— Та ти що, пороху в нас геть мало! — Харко підвівся на ноги й побачив Самійла з Матяшем, що підходили до багаття.

— Гай-гай, я вже думав, що вас вовки роздерли. Кішко, тебе хіба за смертю посилати, Турбай уже двічі хмизу приносив, поки ти десь лазив.

— Хо-хо! Нарешті всі в зборі, тепер можна випити медовухи. — Рябовіл дістав пузате барило й, перехиливши над головою, забулькав, ковтаючи пахучу рідину.

Кошич хотів щось сказати, але його перебив гнівний голос Матяша:

— Вражі діти, що ви коїте, чи у вас зовсім макітри варити перестали? Ми на межі татарських земель, бусурмани можуть напасти в будь-який час. А ви порозсідалися тут, як баби на ярмарку, коней пустили пастися без сідел, охорону круж табору не виставили, якогось біса друге багаття розпалюєте, хоча й перше видко на половину Дикого Поля.

— Тьху! Ну ти й розкаркався, як ворона на погибель! Друге багаття ми робимо, щоб підкоптити тарані. На, смали! — Яцько віддав барило Панькові, який одразу почав пожадливо ковтати питво. — Ти що, Матяше, між козаками не бував чи козацької каші не їдав? — ущипливо продовжив отаман.

— Які ви дурні! — сердито вигукнув Старий. — Нащо п'єте горілку? П'яниць у бою навіть татарські діти легко здолають і поженуть, мов стадо баранів, на турецьку каторгу.

Марко стурбовано переводив погляд із Матяша на Рябовола й уже хотів щось сказати, коли його перебив Лютий.

— Може, старенький боїться в полі ночувати, а тому й розп'ятався. Га-га-га! — розреготався Харко, повертаючись до Панька. — Ге! Тельбуше, ну ти й допався до горілки, як корова до калюжі. Не давайте йому більше оковитої, бо він усе висмокче.

— Це я боюся ночувати в полі!? — махнув руками Старий. — Іди ти, Харку, під три чорти! Я ліпше ночуватиму в степу сам-один, ніж із такими бевзями, як ви.

— Ну то котися звідси на всі чотири сторони, — мовив Вовк, хапаючи обома руками барило з медовухою.

Матяш відв'язав свого коня, закинув свою торбину, що висіла на гілці дуба, у сідельну сумку й рушив у степ.

Кішка розгублено дивився вслід Матяшеві. «Як же Старий спатиме сам у степу?» — Ця думка куснула Самійла, мов великий гедзь.

— Матяше, почекай, я піду з тобою! — крикнув Самійло, скидаючи хмиз на землю.

— Кішко, нащо тобі йти зі Старим, краще залишайся з нами, випий горілки, — замахав руками Іван Вухо, але Самійло не відповів. Швидким кроком він наздогнав Матяша на виході з байраку.

Кішка в степу погукав свого коня, узяв його за повід і слідом за Матяшем пішов по краю узлісся.

— А куди ми йдемо? — спитав Самійло старого козака.

— Тут є недалечко інший байрак, там і заночуємо.

Невдовзі ліс розійшовся просікою, у глибині якої ховався яроч, порослий кущами та молодими деревами. По дну байраку дзюрчав чистий струмок.

Козаки швидко вибрали місце для ночівлі біля розкидистої груші, коло якої було багато сушняку. Сонце зайшло за обрій, і землю огорнули сутінки. Кошич уже збирався розкласти багаття біля струмка, коли його зупинив Старий.

— Ти вибрав погане місце для вогнища, — стиха мовив Матяш.

— А чому воно погане?

— Вогонь бачитимуть усі, хто проходитиме повз просіку. Треба розкласти багаття так, щоб ніхто не міг углядіти не те що вогню, а навіть диму з нього.

Старий витягнув із піхов шаблю і підкопав нею край стінки байраку, зробивши невеличку сходинку в землі, ліктів на чотири, над якою росли густі кущі, а ще вище — приземисте дерево.

— Розводь багаття в цьому місці, вогню з нього ніхто, крім нас, не побачить, а дим розвіюватимуть кущі та дерева.

Самійло швидко розпалив вогонь і простежив за димом.

— І справді, дим піднімається в гілля і губиться там, таке вогнище можна навіть розкладати і вдень під боком у бусурманів.

Козаки повечеряли смаженим салом та сухарями, запиваючи їх водою зі струмка. За цей час геть стемніло, запала ніч. Самійло хотів зняти сідло зі свого коня і пустити його попастися, але Матяш зупинив.

— Не роби цього, хлопче, у татарських краях коні завжди повинні бути осідлані й перебувати під рукою. Нехай кінь пасеться біля тебе, прив'яжи його повід мотузкою до ближнього куща.

Самійло зробив усе так, як і сказав Старий, і почав укладатися спати.

— Хто першим чергуватиме? — спитав відтак.

— Лягай ти. Мені ще спати не хочеться, — відказав Матяш, уможовитись на товстому уламку гілки біля багаття.

Самійло заснув, щойно поклав голову на ковдру. Розбудив козака глухий шум пострілу, що пролунав здалеку. Кішка миттєво підхопився на ноги, навкруги була така темрява, що хоч око виколи. Тихо форкали коні.

— Що це?.. — почав було Самійло, але Старий перебив його:

— Мовчи й слухай.

Кошич прислухався: з байраку, де спав козацький загін, долинуло кілька криків, почулося іржання коней, та згодом усе стихло.

— Наші, може, горілки перепили... — Матяш поклав долоню на плече Самійлові.

Повз просіку проскакало кілька вершників, щось вигукуючи. Кішка розібрав лише два слова: «Аллаху акбар!» Козаки почекали ще кілька хвилин, але більше нічого не почули.

— Наші брати попали в татарський полон, — перервав мовчанку Старий. — Ет, чорт! Я ж попереджав цього йолопа Рябовола про бусурманів.

— Нам треба визволити наших побратимів з неволі! — мовив Кошич, хапаючи коня за повід. — Вдаримо по ворогах зненацька й розіб'ємо

їх.

Самійло вже хотів заскочити в сідло, але його зупинив Матяш.

— Козаче, ти точнісінько як молодий Байда: щойно почув про бусурманів, і вже хочеш їх бити. Якщо татар ціла орда, то ми вдвох нічого не зможемо вдіяти, і тоді треба сприйняти полон наших друзів як Божу волю. Але якщо ворогів мало, то ми можемо спробувати врятувати побратимів.

— Ти мудро кажеш, Матяше, — відповів Кішка. — Порадь же, що мені робити зараз?

— Хлопче, спочатку слід провести розвідку. Ти бачиш уночі краще за мене, вийди з нашого яру й прокрадись узліссям до байраку Рябовола. Порахуй кількість ворогів та їхніх коней. Якщо татар небагато, ми перед сходом сонця покажемо їм, де раки зимують.

За кілька хвилин Кошич уже крався густим узліссям до старого табору й скоро повернувся назад.

— Матяше, татар зовсім мало, ми можемо їх звоювати! — гаряче почав оповідати Кішка.

— Скільки саме бусурманів ти нарахував? — швидко запитав Старий.

— Їх не більше двох десятків. Недалеко від входу до байраку двоє кінних татар пасуть коней. Решта ординців патрає забитого коня та смажить кусні м'яса над вогнем.

— Чи живі наші побратими, ти бачив їх?

— Начебто всі живі, — усміхнувся Самійло. — Татарюги зв'язали наших і тримають у глибині байраку під охороною одного чи двох вартових.

— Слава Богу! — Матяш перехрестився. — Я гадаю, що потрібно атакувати бусурманів просто зараз, не чекаючи світанку. Татари зайняті смажениною і зовсім не чекають нападу.

— Так, я згоден! — Кошич у запалі витяг шаблю і знову вклав її в піхви. — Найперше треба прибрати двох ординців біля коней, щоб вони не зчинили ґвалт.

— Добра думка, козаче. — Матяш поклав руку на черес. — Нам слід зробити так, аби ці табунщики думали, що ми також татари. Тоді вони без лементу підпустять нас на кидок ножа. Ти, Самійле, не забудь науки від Матвія Чепури?

— Ні, отамане, не забув. — Кошич поклав долоню на руків'я ножа. — Покійний Чепура мене добре навчив воювати ножем. А як нам обманути бусурманів, у нас і вбрання татарського немає?

— Ми намішаємо чорної землі з водою і намастимо грязюкою наші голови й обличчя, — почав Старий. — І здалеку будемо майже непомітними. На конях виїдемо в степ і прискачемо до байраку з татарського боку, гукаючи: «Аллаху акбар», а там уже або пан або пропав.

Кошич із Матяшем намастили обличчя землею й обережно вивели коней з яру, тримаючи за морди, щоб вони не іржали. Куценький місяць, схожий на недогризок яблука, сяк-так освітлював їм шлях. Відійшовши далеченько вбік, козаки вскочили до сідел і помчали в степ, де, зробивши гак, чвалом погнали назад.

Кінь Самійла, прищуливши вуха до голови, стрімко нісся вперед. Татарські скакуни першими почули козацьких коней і стурбовано зафоркали. Двійко татарських пастухів у блідому сьйві місяця незабаром також помітили вершників і збиралися вже підняти тривогу, коли до них долинули козацькі голоси:

— Аллаху акбар!

— Це, певно, наші, Зульфате... — озвався безвусий ординець до сивочолого татарина, дивлячись на вершників, що швидко наближались.

— Ні, це ґяури!¹ — Зульфат не встиг договорити, з його рота хлинула кров, кінь під ним злякано шарпонувся, і татарське тіло лантухом упало на траву, коло списа, устромленого в землю. Ніж, пущений вправною рукою Кішки, по руків'я увійшов у груди ворога. Захлинаючись кров'ю, з коня звалився і кримський вояк: ніж Матяша глибоко встромився йому в горло.

— Вперед, Самійле, рубаймо ворогів упень! — закричав старий козак і першим заїхав до байраку. За ним одразу заскочив Кошич, устигнувши висмикнути із землі тонкого татарського списа.

Більшість ординців сиділа біля великого багаття і пожадливо наминала печене м'ясо, запиваючи його свіжою кінською кров'ю та кумисом. Кілька татар продовжувало розчленовувати кінську тушу, розрізаючи червоне м'ясо кривими ножами на тонкі довгі пасма.

Побачивши козаків, кримчаки заволали так, наче вгледіли самого шайтана.

Матяш спрямував коня просто до ворожого кострища. Козацький кінь став на дибки й збив у вогонь передніми копитами відразу двох ординців. Одежа на татарах швидко спалахнула. Зайшовшись страшним криком, вони почали качатися по землі, збиваючи полум'я, а тим часом Старий, вихопивши довгу шаблю, почав рубати решту ворогів, мов капусту. Кінь Матяша всіляко допомагав своєму хазяїну, б'ючи копитами татар, коли вони опинялися на землі.

Самійло наїхав на кримчаків, що поралися біля мертвого коня, і з розгону проштрикнув наскрізь одразу двох ординців. Тонкий спис у козацькій руці заскрипів під тяжкою вагою і розійшовся на три частини, а татарські тіла, б'ючись у судамах, попадали у велику калюжу кінської крові.

Кішка підняв коня дибки, прагнучи збити на землю довговолосого воїна в чорній кольчuzі. Але сталося не так, як гадалося. Довговолосий по-звіриному відскочив убік і, блискавично витягнувши з піхов ятаган, сіконув лезом по кінській шії. Одночасно з тим ординець, що чатував поранених козаків, пустив стрілу, цілячись у тулуб Самійла, але влучив у голову козацького скакуна. Ноги коня підкосилися, з шії водограєм забила яскраво-червона кров, і він повалився на бік, скажено б'ючи копитами. Заднім копитом скакун Кошича влучив по нозі татарському парубку, що стояв поряд, уклякнувши на місці від страху. Юнак із диким криком упав на землю, з його лівої ноги нижче коліна стирчали жовтуваті гостряки розтрощеної кістки.

Самійло в останню мить зіскочив з коня і, перечепившись об гілляку, розтягнувся на землі. Одразу на нього навалився худий, мов тріска, татарин, намагаючись кривим ножом перерізати горло. Але Кішка встиг помітити ординця та спрямував йому в груди вістря шаблі. Груди ворога прошило наскрізь козацькою зброєю, водночас довговолосий проштрикнув ятаганом спину тріскоподібного ординця, намагаючись таким підступним прийомом убити українця. Вістря ятагана злегка ковзнуло по плечу Кошича, розрізавши шкіру. Заюшила тепла кров.

«Бач, яке хитре падло!» — подумав Самійло. Напружившись, він відкинув тіло худого й, миттєво скочивши на ноги, висмикнув лезо шаблі з ворожого тіла, одночасно з ним лезо ятагана рвонув на себе

довговолосий. Ще за мить зброя українця й ординця зустрілася в обопільному ударі — тонко забринів метал. Ще чуючи мелодію зброї, Кішка вдарив зверху вниз, намагаючись відрубати руку своєму супротивнику, але довговолосий, віртуозно ухилившись, обрушив на козака цілу низку швидких та потужних ударів. Відбиваючись, Кошич позадкував і, діждавшись моменту, ступив крок уперед, спрямувавши лезо в шию супротивнику. Довговолосий ворог легко ухилився від удару, і шабля пролетіла повз, але Самійло відразу повернув зброю назад і тильним боком зніс татарську голову з пліч. Під час цього прийому українець мало не загинув: ординець устиг контратакувати й рубонув Кішку по обличчю. В останню мить той упав на одне коліно й відвів голову, і ворожа зброя, замість того щоб завдати смертельної рани, лише подряпала вилицю козака.

Витираючи кров з обличчя, Кошич повернувся до багаття і побачив, що Матяш завзято б'ється з двома татарами. Самійло вже хотів бігти йому на допомогу, коли Старий закричав:

— Допоможи нашим, із цими я сам упораюся.

Кішка стрімко розвернувся і хутко побіг углиб байраку, де лежали зв'язані козаки. Полонені українці бачили, як Самійло бився з ворогами, і вигуками підтримували молодого козака. З початком бою зв'язані козаки напали на двох вартових. Одному ординцю Харко зумів зламати шию ліктем, коли руки татарину притиснув до тулуба Іван Вуха, але з другим вартовим упоратися не вдалося. Той устиг вихопити криву шаблю й, зарубавши двох козаків, відскочив до центру байраку, де й зустрівся з Кошичем.

Крива шабля поцілувалася з козацькою зброєю, Самійло зробив стрімкий випад, татарин парирував удар і сіконув по ногах козака. Кішка підстрибнув і завдав потужного удару, від якого крива шабля мало не вилетіла з рук ворога. Бусурман відступив у глибину байраку.

— Самійле, стережись! — закричав Марко, марно намагаючись розірвати сирицю, якою були міцно зв'язані зап'ястя.

З глибини байраку вибігли четверо татар, що ходили до Самари по воду. У трьох у руках були цебра, а в четвертого спис. Четвірка з'єдналася з вартовим, та, оголивши шаблі, вони всі разом атакували Кішку, дико волаючи:

— Смерть гяуру!

«Невже це мій кінець? — подумав Кошич, його серце почало огортати неприємне почуття страху. — Може, здатися і кинути зброю?»

І тут Самійло відчув, як із глибини його душі піднімається лють. «Ні, я ніколи не здамся. Не зламаюсь. Я нічого не боюся». Вихор думок зі швидкістю світла пронісся в голові козака.

Кішка з блискавичною швидкістю розкрутив у руці шаблю, лезо заблищало, мов рідкий метал. П'ятеро ворогів оточили Самійла і, мов за командою, накинулися на козака. Шабля в руках Кошича забриніла металевую мелодією, Кішка з карколомною швидкістю відбивав удари й завдавав їх, синхронно розкрутившись, мов дзиґа. Збоку могло здатися, що козак танцює на місці надзвичайно швидкий танок.

За кілька секунд цього бою один із татар упав на землю з розрізаною шиєю. Списоносець ударив списом, намагаючись влучити Кошичу в груди, та Самійло шаблею перерубав спис і, підхопивши на льоту уламок, всадив його в живіт гладкому ворогові. Цієї миті важкий удар у ліве плече відкинув козака на п'ять ліктів убік. Кремезний татарин жбурнув тяжке дерев'яне цебро в Кошича. Кішка впав на траву й відчув, як у плечі щось хруснуло, а відтак озвався пекучий біль. Татари з радісними вигуками кинулися до козака, прагнучи добити пораненого. Самійло, зціпивши зуби, хутко скочив на ноги. Ліву руку майже не відчував, вона тіпалася біля тулуба, мов пришита кінцівка опудала.

«Ще трішки — і я загину, і тоді вони вб'ють моїх побратимів», — ця думка розпеченим залізом пройняла мозок Кошича. «От би мені битись, як Байда». — Ще ніколи Кішка не бажав цього так гостро.

Самійло відчув, як м'язи його тіла напружилися до межі, і разом з тим дивний спокій охопив козака. Перед внутрішнім зором Кішки почав прокручуватися бій Дмитра з Мергеном. Кошич переживав цей двобій так, наче він сам був Байдою.

Зір козака затуманився, на кілька миттєвостей він перестав бачити, що відбувається навколо. Коли зір повернувся до Самійла, він угледів, що довкрузь нього лежать троє порубаних татар. На їхніх тілах були страшні рани, через які вивалювалися криваві нутрощі, з розрубаного черепа одного ворога повільно витікали мізки.

— Ти здолав їх усіх, Кішко! Усіх п'ятох! Забери мене чортова мати!
— волав Харко. — Я вже думав, що вони тебе порішать.

— Я ще не бачив, щоб хтось так бився, як Самійло! — промовив Пилип. — Були вороги — гоп, і їх уже нема.

— А я бачив схожий бій, — докинув Рудий. — Яким Біловус та Байда могли так битися.

— Гей, Кішко! Не стій як засватаний, краще йди розв'яжи мотузки, а то в мене так руки сверблять, наче їх чорти рогами шкребуть, — прокричав Іван Вухо, трясучи зв'язаними долонями.

Кошич відчув слабкість у ногах й опустився на коліна, його нудило. Козак спробував поворушити лівицею, але не зміг: рука озивалася диким болем.

Напружившись, Самійло встав і пішов до побратимів. Шаблею він розрізав сирицю на долонях козака, а потім Іван Вухо почав швидко звільняти інших.

— Живий, синку! Ну слава Богу! — До кола козаків повільно підходив Матяш, тримаючись за бік, з якого великими краплинами текла кров.

— Я живий, та, на жаль, кількох побратимів убили бусурмани, — проказав Кошич.

— Кого вбили клятї нехристи? — спитав Старий, насупивши брови й кидаючи погляд на тіла трьох козаків, що лежали на землі.

— Ці падлючі гаспиди вбили Трохима, Кіндрата та Якіма, — похмуро сказав Харко. — Бусурмани напали зненацька, коли ми вечеряли. Яким був на варті, його задушили. Ми помстимося за братів...

— Вони могли бути живі, коли б ви, іродові діти, не пили горілки з Рябоволом, — зле мовив Матяш. — Я вас усіх попереджав, але ви, дурні, не послухалися мене.

— Пробач нам, батьку, — врізнобій заговорило кілька козаків.

— А де цей рябий віл подівся?

— Та ось він, спить! — повідомив Юхим. — Отаман так горілки надудлився, що його навіть татари не змогли збудити, так і зв'язали сплячого.

— До сраки цього п'яницю Рябовола! — випалив Іван Вухо. — Хай Матяш буде нашим отаманом.

— Не хочу я бути вашим отаманом. Таких телепнів, як ви, ще треба пошукати.

— Ми будемо слухатись тебе, мов рідного батька, — похилив голову Лютий.

— Матяша Старого — отаманом! Батьку! Отаман Матяш! — козаки так голосно кричали, запрошуючи Матяша на отаманство, що Старий урешті-решт погодився.

— Ну добре. Коли я ваш отаман, то слухайтеся мене. Хай п'ятеро козаків хутко зженуть сюди всіх коней, яких вглядять у полі. Решта нехай обшукає байрак і збере всю знайдену татарську зброю, ми розділимо її. Барило з горілкою киньте в багаття. Наших загиблих побратимів поховаємо, коли зійде сонце.

Усі козаки, крім Кошича та Рябовола, гайнули виконувати розпорядження отамана, а Кобзар підійшов до Матяша й стурбовано сказав:

— Батьку, у вас глибока рана на боку, її треба перев'язати.

— От біда, не така вже вона й глибока. Але твоя правда, Пилипе, діставай нитки та стягни краї рани. — Старий перевів погляд на Самійла.

— Хлопче, у тебе зламана рука.

— Та наче й не зламана, а поворошити нею не можу...

— А-а, ти її вивихнув. Я знаю доброго костоправа в Черкасах, він легко вправить, але зробити це потрібно впродовж кількох днів, поки суглоб не заріс, бо тоді доведеться ламати.

Раптово із західного схилу байраку пролунав гучний зойк. Оголивши зброю, козаки рушили на голос і незабаром відшукали того, хто кричав. Ним виявився молоденький татарин, чия нога була перебита кінським копитом. Сховавшись між двома куцями, юнак стягнув сирицею свою зламану ногу вище коліна й кривим ножем колупався в рані, вправляючи розбиту кістку на місце. Кримчанин був невисокий на зріст, чорнявий, мав коротку зачіску, на його обличчі виділялося криве праве око. Поруч лежала чимала торбина.

— Може, його добити, щоб не мучився? — запропонував Лютий, витягаючи з-за пояса ніж-колодій.

В очах татарчука промайнув страх.

— О, великий Аллаху! Не вбивайте мене, воїни, змилюйтеся наді мною, — ламаною українською заговорив татарин.

— Не чіпай хлопця, Харку. Його спочатку треба допитати, — промовив Старий і пильно подивився на татарина. — Хто ти? Куди йшов ваш чамбул?²

— Мене звать Карім, я син Набіба. Мій батько лікар у Кафі, — почав розповідати юнак. — Наш чамбул ішов на північний схід, а куди саме, я не відаю. Благаю, не вбивайте мене, воїни, зробіть добре діло. Мій дід завжди казав: «Роби добро, й добро повернеться до тебе».

— Ге! Що ти кажеш, вилупку бусурманський!? Роби добро! — прокричав Харко. — Ти — смердючий вбивця! Ти хіба прийшов в Україну робити добро?!

— Я не вбивця, я за все життя нікого не вбив! — пристрасно виголосив Карім. — Це був мій перший похід, я не хотів іти сюди, мене друг Тимур підбив. І Аллах покарав мене за це.

— А нащо ти пішов сюди? — спитав Кошич.

— Я хотів знайти собі дівчину й одружитися з нею, — зніяковіло проказав Карім. — Мій батько бідний, бо лікує навіть жебраків та невільників безкоштовно, він не може заплатити калим за татарську дівчину. Крім того, кафські дівчата не хочуть мене через моє страшне обличчя.

— Хе-хе! Дівчата не хочуть! Обличчя в тебе як обличчя, тільки що око криве, — усміхнувся Іван Вухо.

— А Кривко, мабуть, не бреше, він справді син лікаря. Бач, як вправно татарчук залатав сам собі ногу, — докинув Семен, мимоволі даючи пораненому ворогу козацьке прізвисько.

Карім, розмовляючи з українцями, вправив собі кістку, майстерно перев'язав рану шматком полотна, приклав до ноги уламок списа й зафіксував його сирицею.

— Кривку, ти зможеш вправити плече цьому козакові? — спитав отаман.

— Думаю, що зможу, якщо суглоб цілий, — мовив татарин, оглядаючи Самійла.

— Якщо вправиш руку Кішці, то ми не станемо тебе чіпати. Ось Хрест Господній. — Матяш перехрестився.

— А якщо ти, Кривку, навмисне захочеш зробити зле козакові, то я втоплю тебе в річці. Зрозумів? — прорік Харко, ховаючи колодій у піхви.

— Так, звісно. Поможі мені, Аллаху, — стиха мовив Карім і повернувся до Кошича. — Дай я огляну твою руку, воїне.

Самійло підсів боком до татарина. Той двома руками став мацати плече козака. Кішка здригнувся від болю.

— Гм-м, — поморщився Карім. — Ану ляж на правий бік. Рукою можеш поворухнути?

— Не можу, — сказав Самійло, лягаючи.

Карім перекрутив руку козака. Кошич застогнав від болю.

— А тепер?

— Трохи можу, — усміхнувся козак.

Татарчук узяв круглий камінь, загорнув його в торбину і, розмахнувшись, ударив ним об плече Кішки. Самійло, закричавши, підскочив, наче вжалений змією.

— Ти йому руку зламав, гаспиде! — заревів Лютий, витягнувши ножа. Він миттю підбіг до Каріма, наміряючись перерізати татарину горло.

— Стій, Харку! Кривко вправив мені плече. — Самійло перехопив руку Лютого біля голови татарина.

— Ну добре, Каріме, живи, — усміхнувся Матяш, проте враз посуворішав і додав: — Але коли ти знову прийдеш грабувати наші землі, то на тебе чекатиме смерть.

— Клянусь Аллахом, я більше ніколи не завдам зла вашій землі, — мовив татарин і перевів погляд на Кошича. — Кілька днів на плечі буде набряк, рука болітиме. Якщо не підніматимеш важкого, то все минеться.

— Дякую тобі, Кривку, — сказав Самійло. — А як твоя рана?

— Ох! — скрушно похитав головою Карім. — Моя нога загоїться лише за два-три місяці, й до кінця життя я буду кульгою, тепер мене точно жодна дівчина не покохає.

Хоч Карім був ворогом, однак Кішка щиро пожалів його.

— Не переймайся, я гадаю, що ти знайдеш собі жінку до пари.

Пилип зашив рану Матяшеві, козаки швидко зібрали коней та зброю. Коней розділили одразу. Самійлові дісталось двоє добрих скакунів, а

трофейну зброю було вирішено поділити вранці.

Перехопивши смаженої конини, що залишилася від татар, потомлені козаки почали вкладатися спати. За наказом Старого охороняти козацький сон повинні були двоє вартових, які змінювалися щодві години.

Розстеляючи ковдру біля дуба, Кошич почув, як Пилип грає на кобзі якусь невідому мелодію. Кобзар, не перестаючи награвати, почав співати тихим голосом:

На усті Самари — Богу,
Семенова козацького рогу,
Усі поля самарської пожарами погоріли;
Тільки два терни-байраки не горіли,
Що під собою гостей великих мали:
Там пробувало дванадцять козаків
Бравославців-небувальців,
Між ними був отаман Матяш старенький.
Стали козаки вечора дожидати,
Стали терновії огні розкладати.
Стали по чистому полю
коні козацької пускати,
Стали козацької сідла
від себе далеко одкидати,
Стали козацької самопали кущами ховати.
Отаман Матяш старенький тоє зачуває,
Словами промовляє:
«Козаки, панове-молодці!
Не безпечно ви майте, —
Козацьких коней із припона не пущайте,
Сідла козацької під голови покладайте,
Бо се долина Кайнарська,
Недалече земля татарська».
Тоді козаки з отамана Матяша насміхали...

Кобзарю, ти співаєш про наші пригоди? — спитав Самійло.

— Так, Кішко, я захотів скласти думу, і слова самі почали линути з мене, — відповів Пилип. — Я хочу назвати думу «Отаман Матяш Старий». Також я хочу скласти пісню про тебе, Самійле.

— Не треба про мене складати, Пилипе. Я ж нічого не зробив героїчного, — мовив Кошич. — Співати треба про Яцька Біловуса, Андрія Скалозуба, Карпа Масла та про решту героїв, що загинули на Хортицькій Січі. Ото були добрі козаки.

— Хлопці, годі патякати, ви спати заважаєте, — невдоволено загундосив Панько.

Самійло повернувся набік й одразу провалився у міцний сон.

1 Ѓяур, або кафір, — невірний. Так мусульмани називали всіх, хто не сповідував їхню віру.
(Тут і далі прим. авт.)

2 Чамбул — мобільний татарський кінний загін.

Розділ II

Роздоріжжя

Уранці козаки біля байраку шаблями викопали яму, в яку поклали тіла Кіндрата, Трохима та Якіма. Над могилою незабаром виріс чималий курган, на вершині якого встановили дерев'яний хрест. Забитих татар покидали в річку Самару.

Трофейну зброю козаки розділили між собою. Матяшеві перепала дорогоцінна шабля, прикрашена сріблом та коштовним камінням, проте Старий не захотів її брати.

— Не можу я взяти цей трофей, бо думки мої про загиблих братчиків. Кіндрат і Трохим сироти, а в Якіма живий батько, Сидір Вовк, мати та ще є менший брат Іван, вони живуть у Тернівці. Нехай ця шабля стане Якимовою, — сказав Матяш і подивився на Кошича. — Самійле, зможеш дістатися до Тернівки й віддати цю шаблю батькам Якіма.

— Звісно, зможу. А коли саме їхати, вже зараз?

— Не поспішай, козаче, — усміхнувся Старий. — Спочатку ми повинні злучитися з отаманом Ляхом, він чатує зі своєю ватагою на татар недалеко звідси. А вже після цього ми виберемо тобі подорожніх, і ти доставиш шаблю.

— Якщо ми виїдемо просто зараз, то до сходу сонця дістанемося умовленого з Ляхом місця, — повідомив Рябовіл, дивлячись на сонце.

Яцько Рябовіл без жалю й навіть із полегшенням сприйняв звістку про втрату отаманства. Більше за все колишній отаман шкодував за барилом медовухи, яке знищили козаки.

— Ну то чого ми ґав ловимо! Гайда на коней! — вигукнув Іван Вухо.

Ватага Матяша швидко осідлала коней і вже збиралася виїжджати, коли козаків зупинив жалібний голос:

— І чого ви мене на смерть покидаєте? — Карім, обіпершись на уламок списа, став на неушкоджену ногу. — Добрі воїни, дайте мені коня, щоб я міг дістатися до своїх. Пораненому мені ніяк не дійти до перших стійбищ, а коли я залишуся в байраці сам, то мене роздеруть вовки.

— Кого хвилюють біди твого ворога, — показав зуби Харко. — Захочеш жити, Кривку, дійдеш до одноплемінників і на одній нозі. Я

тобі своїх коней не дам.

— Дякуй за те, що ми тобі життя подарували, — мовив Іван Вухо. — А коня не дамо, нам і своїх мало.

Нічого більше не сказав Карім, тільки тяжко опустився на землю. Кішка глянув на Матяша, отаман мовчав. У душі молодого козака сколихнулися розмаїті почуття: злість до ворогів, жаль до пораненого та лицарська честь.

— Брати, не по-християнському ми чинимо, не по-лицарському, кидаючи пораненого на поталу хижим звірам. Якщо товариство не заперечує, я віддам Кривкові свого другого коня.

— Твій кінь — роби з ним, що хочеш, — сказав Матяш.

Самійло, під'їхавши до Каріма, віддав татарині свого коня і допоміг йому залізти на нього.

— У саквах повно їжі та води, так що ти повинен доїхати до своїх.

— Дякую тобі, благородний воїне, — натхненно мовив Карім. — Скільки житиму, завжди пам'ятатиму про твою доброту.

— Їдь уже, поки я не передумав.

Карім поскакав на південний захід, а козаки на схід. Під вечір ватага Матяша дісталася умовленого місця — невеликого луку в долині Самари, який із двох боків оточували дубові гаї, утворюючи неправильний півмісяць.

Тут уже зібралося чимало козаків, які жваво щось обговорювали. Неподалік паслися коні, а ще лежало кілька десятків мертвих тіл у турецькому вбранні. Серед забитих бусурманів можна було розрізнити й білошкірих бородатих людей, одягнених у розцяцьковані довгополі одежі з розрізаними рукавами.

Посеред кола стояли три чорняві горбоносі чоловіки, вбрані в чудернацькі, але ошатні одежі. Усі троє були схожі між собою, мов рідні брати, тільки один із них був іще хлопцем, а решта — чоловіками середнього віку з пишними бородами та круглими черевами.

З-поміж ватаги козаків звертали на себе увагу двоє. Найгучніше розмовляв козацький отаман Андрій Лях. Він був жилавим чоловіком середнього зросту, мав пишні вуса й сіро-блакитні очі. На м'ясистому обличчі отамана виділявся широкий ніс. У правому вусі Андрій носив срібну сережку у формі підкови.

Також привертав до себе погляди високий Мусій Грач. Він мав тонку талію, маленькі вуса та буйну чуприну темно-русявого кольору. Одягнений Грач був у розшиту сорочку, поверх якої носив розцяцьковану глуху безрукавку, підбиту хутром. Із-за спини Мусія визирала вузька сокира, її довгий держак був прикріплений до шкіряної перев'язі. У руках козак тримав блискучу мідну сурму.

Мусій перший побачив ватагу Матяша, що заїжджала до луку.

— Йой! До нас гості завітали! — Грач приклав сурму до рота й, роздувши щоки, заграв. Сурма, глухо скрипнувши, видала протяжний скрипучий звук, що болісно вдарив по вухах.

— Ой, дурню! Нащо ти стугониш? Усіх татар в окрузі до нас прикличеш, — потерши вуха, мовив Андрій Лях.

— Нехай слухають, я татар не боюся. Хотів випробувати цю сопілку й... — почав говорити Грач, але в цей час до кола під'їхали козаки Старого, і увага Ляха перейшла на щойно прибулих.

— Будьте здорові, брати. Ми вас чекали ще вчора, але ви запізнилися. — Андрій Лях підкрутив лівий вус. — Нам довелося самим турків порішити.

— Помагай Боже! — Матяш прудко зістрибнув з коня, за ним злізли інші козаки. — Ми поспішали як могли, але, на жаль, на нас напали татари й убили трьох хлопців.

— Хай Господь упокоїть їхні душі. — Андрій Лях поклав на себе хрест.

— А ці люди не схожі на турків, — утрутився в розмову Самійло. — Це, бува, не московити?

— Це гурт турецьких та вірменських купців, що їхав у Московію купувати невільників для продажу в рабство, — повідомив Мусій.

— Разом із турками їхав Змієв — гонець Московського царя. Коли ми почали битися, Змієв зі своїми людьми став боронити турків і напав на нас, одного козака поранив, тож довелося московитів пригостити шаблями. Живими залишилося троє вірмен, і ми саме вирішуємо, як їх покарати, — докінчив розповідь Андрій Лях.

— От собаче лайно! — вилаявся Харко. — Це виходить, що православні московити б'ють українських братів за вірою, захищаючи работорговців чужої віри. Ви правильно вчинили, що вбили цього клятого юду Змієва та його посіпак! — Погляд Лютого зупинився на

вірменах. — А цих катюг, що п'ють людську кров, теж слід відправити до пекла.

Почувши кінець розмови, вірменські купці страшенно розхвилювалися.

— Не вбивайте нас, добрі люди. Ми теж православні, як і ви. Ми ж брати у Христі!

— З такими братами й ворогів не треба! Я гадаю, що їх слід скарати на горло, — прорік Андрій Лях.

— Ми вперше вирішили поторгувати невільникми, бо жадібність затьмарила нам розум, — заговорив найстаріший купець. — Молимо вас, даруйте нам життя, у нас усіх є жінки й малі діти. Ми присягаємося перед великим Господом Богом, що ніколи більше не будемо торгувати людьми, навпаки, визволятимемо християн з неволі.

Троє вірмен, мов за наказом, упали навколішки й почали хреститися та бити поклони, вдаряючись лобами об землю.

— Після такої присяги вбивати купців буде гріхом, — промовив Матяш. — Та все-таки їх слід покарати, щоб вони до кінця життя пам'ятали свою клятву.

— Нехай вони присягнуть власною кров'ю та плоттю, — несподівано сказав Марко. — Відріжемо їм великі пальці на лівій руці. Якщо вони знову почнуть торгувати християнами, то ми від людей почуємо про чотирипалих купців і тоді вже скараємо їх на горло.

— Рудий, ти говориш як справжній суддя, — здивовано кинув Харко.

— Я підтримую пропозицію Марка. — Старий обвів поглядом козацтво. — Що думає шановне товариство про таку кару?

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ